

ROVANIEMEN HOVIOIKEUS

Valtakatu 10-12, 96200 Rovaniemi
Puh. 029 564 1800, Fax 029 564 1850
rovaniemi.ho@oikeus.fi

13.10.2021

404/00.08.00/2021

Eduskunnan lakivaliokunta

LaV@eduskunta.fi

Viite Lausuntopyyntönne 1.10.2021

Asia Rovaniemen hovioikeuden lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, HE 133/2021 vp

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt Rovaniemen hovioikeudelta lausuntoa hallituksen esityksestä (HE 133/2021 vp) eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

Hovioikeus lausuu kunnioittaen seuraavaa.

1. Yleistä

Uudistuksen lähtökohdat ja tavoitteet ovat kannatettavia.

Ehdotettujen uudistusten myötä hovioikeudesta muodostuisi mietinnössä lausutuin tavoin nykyistä selvemmin muutoksenhakutuomioistuin. Hovioikeuksien roolina olisi jatkossa entistä selvemmin käräjäoikeuksien ratkaisujen oikeellisuuden kontrollointi. Samalla oikeudenkäynnin painopiste siirtyisi käräjäoikeuksiin. Esitetty muutos edellyttää kuitenkin onnistuakseen oikeudenkäyntiaineiston jäsentelyn ja indeksoinnin onnistumisen ohella helppokäyttöistä ja toimintavarmaa teknistä järjestelmää, jonka avulla käräjäoikeudessa vastaanotetusta henkilötodistelusta voidaan tehdä laadukkaita kuva- ja äänitallenteita.

Tuomioistuinten resurssien riittävyys on turvattava käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa, videointi ja sen kulut eivät saa johtaa henkilöstöresurssien vähentämiseen. Erityisesti käräjäoikeuksien työ määrä kasvaa uudistuksen myötä. Myös hovioikeuksien työ määrä todennäköisesti kasvaa jäljempänä kerrotulla tavalla.

Oikeudenkäynnin välittömyys toteutuu hovioikeuden näkemyksen mukaan riittävällä tavalla myös silloin, kun oikeudenkäynnissä hyödynnetään tallenteita esitetyllä tavalla.

Kysymys on niin merkittävästä uudistuksesta, että kaikki valmistelutyö on tehtävä huolellisesti ja siksi on myös perusteltua, että lakiehdotusten voimaantulosta säädetään erikseen.

2. Uudistuksen vaikutuksista käräjäoikeuksissa

Uudistuksen onnistumisen keskeinen edellytys on, että oikeudenkäyntiaineiston jäsentely sekä henkilötodistelusta tehtyjen tallenteiden indeksointi onnistuu käräjäoikeudessa. Tämän vuoksi riittävän prosessinjohtokoulutuksen järjestämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Käräjäoikeuksien työmäärä tulee uudistuksen myötä kasvamaan. Yhteenvetojen laatiminen, valmisteluistuntojen toimittaminen ja oikeudenkäyntiaineiston jäsentelyn tehostaminen tulevat valmistelutoimina lisääntymään merkittävästi, mikä on omiaan pidentämään asioiden käsittelyaikoja. Kuva- ja äänitallenteen indeksointi käräjäoikeudessa on erittäin tärkeää vastaanotettavan näytön jäsentämiseksi hovioikeudessa.

Uudistus voi johtaa myös pääkäsittelyjen pidentymisiin, koska henkilötodistelussa tultaneen jatkossa esittämään ikään kuin varmuuden vuoksi kysymyksiä sen varalta, ettei kuultavia voida enää kuulla muutoksenhakutuomioistuimessa. Toisaalta tätä tasapainottavat sekä tehokas prosessinjohto että mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä vielä hovioikeudessa.

3. Uudistuksen vaikutuksista hovioikeuksissa

Uudistuksen yhdeksi tavoitteeksi on asetettu ratkaisutoiminnan kannalta tarpeettoman todistelun epääminen muutoksenhakutuomioistuimissa. Tavoite on sinänsä hyvä ja kannatettava, mutta käytännössä tavoitetta voi olla vaikeaa saavuttaa. Mahdollista on, että tarpeettoman todistelun epääminen ei onnistu, mikä johtaa pääkäsittelyiden lyhenemisen ja tiivistymisen asemesta niiden pidentymisiin. Tallenteiden vastaanottaminen hovioikeuden pääkäsittelyssä vain asianosaisten ilmoittamilta osin edellyttää oikeudenkäyntiaineiston jäsentelyn onnistumisen lisäksi hyvin jäsenneltyjä valituksia ja vastauksia.

Vaikeita vastaanotettavan näytön rajaamiskysymyksiä voi syntyä erityisesti tilanteissa, joissa käräjäoikeudessa esitetyn näytön uskottavuus on muutoksenhaussa riitautettu vain joiltakin osin. Tällaisissa tilanteissa hovioikeudessa ei enää olisi tarpeen ottaa vastaan koko alioikeudessa tallennettua kertomusta. Henkilötodistelussa vastaanotettava kertomus muodostaa kuitenkin usein kokonaisuuden, josta voi olla vaikea erottaa yksittäisiä asian ratkaisemisen kannalta olennaisia osia. Yksittäisten

tallenteiden osien vastaanottaminen voi ylipäättään vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista ja lisätä väärinymmärryksen riskiä. Menettely voi sanotusta syystä muodostua käytännössä sellaiseksi, että tallenteet otetaan hovioikeuden pääkäsittelyissä vastaan kokonaan, mikä voidaan kokea turhauttavana ja tehottomana. Tallenteiden vastaanottaminen kokonaan vain varmuuden vuoksi pidentää tarpeettomasti pääkäsittelyjen kestoja.

Uudistus vähentää jonkin verran hovioikeuden kansliahenkilökunnan työtä, koska pääkäsittelyyn kutsuttavien kuultavien määrä vähenee ja toisaalta pääkäsittelyjä peruuntuu entistä vähemmän. Toisaalta hovioikeuden lainkäyttöhenkilökunnan työmäärä voi lisääntyä merkittävästi asioissa, joissa oikeudenkäyntiaineiston jäsentely, indeksointi tai prosessinjohto eivät ole onnistuneet. Lisäksi on todennäköistä, että henkilötodistelun vastaanottamista koskevien koko ratkaisukokoonpanolla tehtävien käsittelyratkaisujen määrä tulee hovioikeudessa merkittävästi lisääntymään. Kokonaisuudessaan hovioikeudessa lainkäyttöhenkilökunnan asiakohtainen valmisteleva työ lisääntyy.

Valmistelun tehostaminen käräjäoikeuksissa voi myös lisätä oikeudenkäynnin kustannuksia asiamiesten osallistuessa entistä tiiviimmin asian valmisteluun, vaikka käräjäoikeuden pääkäsittelyiden kestot keskimäärin jonkin verran lyhenisivät. Ruotsista saatujen kokemusten mukaan uudistus ei ole lyhentänyt pääkäsittelyjen kestoja muutoksenhakutuomioistuimissa. Tähän nähden ja ottaen huomioon hovioikeudessa tapahtuvan valmistelun asianosaisilta edellyttämät toimenpiteet, oikeudenkäynnistä asianosaisille aiheutuvat kustannukset voivat kasvaa myös muutoksenhaussa. Uudistuksen myötä säästyvien todistelukustannusten määrä ei ole kovinkaan merkittävä.

Uudistus vähentää jonkin verran matkakäräjien määrää. Paikallisesti istuntosalikapasiteetin rajallisuus edellyttää kuitenkin käytännössä myös matkakäräjien järjestämistä. Matkakäräjien järjestämisellä myös esitetyn uudistuksen jälkeen voidaan lisäksi vähentää oikeudenkäynnistä asianosaisille aiheutuvia kustannuksia ja muuta haittaa.

Hovioikeuksiin tulee sijoittaa välitallennuspalvelimet sujuvan oikeudenkäynnin varmistamiseksi. Lähtökohtaisesti hovioikeuksien istuntosaleihin ei ole tarpeen asentaa käräjäoikeuksien istuntosaleihin asennettavan kaltaista tallennustekniikkaa. Tarvittavan tekniikan asentaminen voi kuitenkin olla paikallisesti perusteltua, mikäli hovioikeuden istuntosaleja käytetään myös käräjäoikeuksien pääkäsittelyissä.

4. Ehdotetuista säännöksistä

Oikeudenkäymiskaari 22 luku 5 §

Ehdotetun säännöksen mukaan pöytäkirjaan on merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot ja siinä on mainittava muun muassa tiedot asiassa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehdystä kuva- ja äänitallenteesta.

Säännöstä koskevien yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan käräjäoikeuden tulisi merkitä pöytäkirjaan tiedot asiassa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta siten, että videotallennusjärjestelmästä kyettäisiin vaivatta löytämään asiaa koskeva tallenne ja erottamaan siltä eri kuulusteltavien kertomukset. Jos kuva- ja äänitallenne olisi indeksoitu, pöytäkirjaan tulisi merkitä tieto siitä, millä tavalla indeksointi on tehty.

Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että itse säännöksessä ei mainita indeksoinnin merkitsemisestä pöytäkirjaan. Onnistunut indeksointi ja sitä koskevat selvät merkinnät ovat kuitenkin hyvin tärkeitä asian sujuvalle käsittelylle hovioikeudessa. Selvyyden vuoksi säännöksessä tulisi mainita myös indeksoinnin merkitsemisestä pöytäkirjaan.

Hovioikeus esittää, että pykälässä säädetään velvoite indeksoinnin merkitsemisestä pöytäkirjaan.

Oikeudenkäymiskaari 22 luku 6 §

Ehdotetun säännöksen mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta on käräjäoikeudessa tehtävä kuva- ja äänitallenne. Säännöksessä ei mainita lainkaan siitä, että kuva- ja äänitallenne tulisi indeksoida.

Säännöksen yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan kuva- ja äänitallenne tulisi tehdä niin, että eri kuulusteltavien kertomukset olisivat helposti erotettavissa toisistaan. Lisäksi tallennetut kertomukset tulisi tarpeen mukaan indeksoida eli tallenteelle tulisi merkitä kohdat, joilla käsitellään eri asioita, kuten eri teemoja tai syytekohtia. Mahdollisuuksien mukaan huomiota tulisi kiinnittää myös julkisuusnäkökohtiin. Kertomusten indeksointi olisi omiaan helpottamaan asian valmistelua ja lyhentämään pääkäsittelyiden kestoja hovioikeudessa. Kertomuksen indeksointi olisi tarpeen lähinnä silloin, kun kertomus on pitkäkestoinen ja koskee useita toisistaan täysin erillisiä oikeussuhteita, syytekohtia, todistusteemoja tai tapahtumia. Sen sijaan lyhyiden tai vain yhtä teemaa tai asiakokonaisuutta koskevien kertomusten indeksointi ei olisi tarpeen. Kertomusten indeksointia puoltaisi, jos asia olisi laaja, ja siinä kuulusteltaisiin useaa henkilöä pitkään. Suurimmassa osassa asioita kertomusten indeksointi ei olisi

tarpeen. Kertomuksen indeksointi olisi mahdollista korvata luvun 9 §:ssä tarkoitetulla kirjallisella toisinnolla.

Aiemmin mainitulla tavalla kuva- ja äänitallenteiden onnistunut indeksointi ja sitä koskevat selvät merkinnät ovat hyvin tärkeitä asian sujuvalle käsittelylle hovioikeudessa. Tämä korostuu säännöksen perusteluissa kerrotuissa kuulemisissa. Selvyyden vuoksi säännöksessä tulisi säätää velvoitteesta tallenteen indeksointiin.

Hovioikeus esittää, että pykälässä säädetään velvoite tarvittaessa indeksoida kuva- ja äänitallenne.

Uudistuksen onnistumiseksi riittävän prosessinjohtokoulutuksen järjestämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Tallenteiden indeksoinnissa syytekohtittain ja teemoittain ei ole kyse yksinkertaisesta mekaanisesta työstä, vaan sen tekijän on oltava riittävästi perehtynyt sekä käsiteltävänä olevaan asiaan että sen taustalla oleviin oikeuskysymyksiin. Indeksoinnin tekemistä pääkäsittelyssä ei hovioikeuden näkemyksen mukaan voida sisällyttää käräjäoikeuden puheenjohtajan tai käräjäsihteerin tehtäväksi. Indeksointityön onnistuminen edellyttää näin ollen sitä, että käräjäoikeuksissa on riittävä määrä lainopillisen koulutuksen saanutta henkilökuntaa. Ruotsissa tämä kysymys on ratkaistu lisäämällä tuomioistuinharjoittelijoiden määrää.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan indeksointi tulisi myös Suomessa olla käräjänotaareiden tehtävä. Käytännössä tämä edellyttäisi käräjänotaareiden määrän lisäämistä ja tuomioistuinharjoittelun tehostamista. Tuomioistuinharjoittelua suorittavien käräjänotaareiden määrä on jo tälläkin hetkellä liian vähäinen. Nykyinen käräjänotaareiden määrä ei riitä kattamaan kunnolla tuomioistuinten rekrytointitarpeita.

Viittausmenettelyn käyttöalan laajentaminen voisi merkittävästi pienentää muutoksenhaun kustannuksia ja tehostaa hovioikeusprosessia. Viittausmenettelyn käyttäminen edellyttää sitä, että asianosaiset kykenevät nimeämään käräjäoikeuden tekemän indeksoinnin perusteella tarkasti tallenteiden merkitykselliset kohdat. Tämä puolestaan edellyttää, että oikeudenkäyntiaineiston jäsentely sekä henkilötodistelusta tehtyjen tallenteiden indeksointi ovat onnistuneet käräjäoikeudessa. Kaiken kaikkiaan tässä vaiheessa ei voida vielä arvioida sitä, mikä merkitys viittausmenettelyllä tulee olemaan hovioikeusprosessissa.

Oikeudenkäymiskaari 25 luku 15 §

Ehdotetun säännöksen mukaan, jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on perusteltava pyyntönsä. Hänen on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä otettava vastaan suullista todistelua tai kuultava muussa tarkoituksessa asianosaista henkilökohtaisesti. Lisäksi hänen on ilmoitettava, keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset on tarpeellista

ottaa vastaan, ja miltä osin ne on tarpeellista ottaa vastaan. Jos valittaja haluaa kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten taikka esittää suullista todistelua pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, hänen on perusteltava pyyntönsä.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan säännös mahdollistaa liian matalan kynnyksen todistelun uudelleen vastaanottamiseen hovioikeudessa. Perusteluvollisuuden lisäksi valittaja tulee velvoittaa yksilöimään myös ne kysymykset tai mahdolliset seikat, joista hän haluaa vielä kyseistä henkilöä kuulla. Tällöin hovioikeudella olisi todellinen mahdollisuus arvioida, ovatko kysymykset asiaan vaikuttavia ja sitä kautta ylipäättään tarpeellisia.

Oikeudenkäymiskaari 26 luku 9 §

Nyt voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 3 momentin mukaan yksi jäsen voi tehdä pääkäsittelyn toimittamiseen liittyvät käsittelyratkaisut sekä päättää myös muista asian valmisteluun liittyvistä toimenpiteistä. Uudistus lisää valmisteluvaiheessa tehtävien käsittelyratkaisujen määrää. Valmistelussa on esimerkiksi tehtävä päätöksiä siitä, mitä tallenteita kuunnellaan ja otetaanko joltakin osin vastaan suullista todistelua. Luonteeltaan useat näistä ratkaisuista ovat sellaisia, että ne on tehtävä yhden jäsenen sijaan kolmijäsenisessä kokoonpanossa, mikä menettely lisää hovioikeuden jäsenten työmäärää.

Hovioikeus esittää vielä harkittavaksi, tulisiko pykälässä nimenomaisesti säätää hovioikeuden päätösvaltaisesta kokoonpanosta suhteessa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 3 momenttiin.

Oikeudenkäymiskaari 26 luku 15 a §

Ehdotettu säännös on hovioikeusprosessin kannalta keskeinen.

Ehdotetun säännöksen 2 momentin mukaan käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä voidaan kuulustella pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti myös lisäkysymysten esittämistä varten, jos se on hovioikeudessa vedottujen uusien seikkojen tai todisteiden vuoksi taikka muusta syystä tarpeen asian selvittämiseksi.

Säännöksen 2 momentin muusta syystä -edellytys uudelleen kuulemiselle on liian avoin ja tulkinnanvarainen. Hovioikeus esittää, että edellytys muutettaisiin muotoon ”taikka muusta perustellusta syystä” taikka kirjataan jokin muu rajausta, joka osoittaa edellytyksen poikkeukseksi.

Oikeudenkäymiskaari 26 luku 24 §

Esitetyn säännöksen sanamuodon mukaan tilanteessa, jossa käräjäoikeudessa kuullulle henkilölle esitetään lisäkysymyksiä, lisäkysymykset esitetään 1 momentissa ilmaistun pääsäännön mukaan vasta sanottua henkilöä koskevan tallenteen esittämisen jälkeen. Kohdan sanamuoto edellyttää siten koko tallenteen esittämistä ennen lisäkysymysten esittämistä. Jos lisäkysymykset liittyvät yksilöityyn teemaan, koko tallenteen esittäminen on kuitenkin tarpeetonta.

Hovioikeus esittää vielä harkittavaksi, tulisiko säännös kirjata perusteluja vastaavaan muotoon tallenteen esittämisestä ”vedotuilta osin”.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5 luku 10 b §

Hovioikeus toteaa, että säännökseen olisi saman luvun ehdotetun 10 §:n tavoin syytä sisällyttää maininta siitä, että kirjallinen yhteenveto tulee laatia, ”mikäli se on asian jäsennellyn käsittelyn kannalta tarpeellista”.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5 luku 13 §

Vangitun jutun pääkäsittelyn kolmen viikon toimittamismääräaika on liian lyhyt tilanteissa, joissa on tarve suulliselle valmistelulle.

Muilta osin Rovaniemen hovioikeudella ei ole lausuttavaa hallituksen esityksestä.

Hovioikeuden lausunnon ovat valmistelleet hovioikeudenneuvos, ma. projektipäällikkö Janne Mononen, kansliapäällikkö Hannu Gyldén ja hovioikeuden esittelijä Mikko Lindroos. Lausuntoa on käsitelty myös hovioikeuden johtoryhmän kokouksessa.

Presidentti

Marianne Wagner-Prenner

Kansliapäällikkö

Hannu Gyldén